

הון חברתי, תרבותי וכלכלי- רב תרבותיות בחברה הישראלית

עבודה זו תחולק לשני חלקים. החלק הראשון יציג את סוגי ההון – הון חברתי, תרבותי וכלכלי. מתוך שכך, יוצגו הגדרות שונות של כל הון, אופן היווצרותו והיישום היומיומי. בהמשך יוצגו היתרונות והחסרונות של כל הון, וכן הממשקים בין כל אחד מסוגי ההון. כמו כן, יוצגו המשמעויות מממשקים אלו.

בחלקה השני של העבודה תוצגנה התיאוריות סביב היווצרות מעמדות, ריבוד חברתי וסקטורים לאור הגבולות בין קבוצות אלו. כמו כן, יוצגו הנסיבות וההשלכות של ריבוד זה על המתחים שנוצרים בעקבות הריבוד. בהמשך, תוצג שאלת הזהות של האינדיבידואל אל מול הקהילה במסגרתה הוא מקיים את קשריו החברתיים. החברה הישראלית הטרוגנית תשמש כמקרה בוחן וכפלטפורמה לתופעות ותיאוריות אלו.

לבסוף יוצג מרחב העבודה האישי שלי ככותבת העבודה בסביבה הרב תרבותית בתוכה אני פועלת.

חלק א'- הון תרבותי, חברתי וכלכלי- הגדרות, דמיון והבדל

הונו של אדם מוגדר באופן כללי כבעל שלושה מרכיבים עיקריים- הון כלכלי, הון חברתי והון תרבותי. הון כלכלי מאופיין ביכולת המיידית והישירה למימוש כסף או זכויות על רכוש. הון תרבותי ניתן למימוש בתנאים מסויימים להון כלכלי וכזה אשר ניתן למסד באמצעות בצורה של תארים, כישורים והסמכה מתחום הידע, החינוך והאקדמיה. הון חברתי אל מול שני המרכיבים האחרים מתבסס על קשרים ומחויבויות חברתיות אשר ניתן למימוש בתנאים מסויימים להון כלכלי. בדומה להון התרבותי בו המימוש עשוי להתבטא גם בכישורים חינוכיים, הון חברתי עשוי להתבטא בתארי אצולה. (Bourdieu, 1986).

כלל מרכיבים אלו הנם מושגים המשולבים זה בזה, משפיעים זה על זה ומעצימים זה את זה. התעצמות אדם באחד משלושת מרכיבים אלו תאפשר לו גם להתעצם במרכיבים האחרים. תהליך הפוך מתקיים גם הוא- המקור לצבירת מרכיב אחד מהשלושה הנו צבירה של מרכיב אחר. כך שאנו עדים לצמיחה פוטנציאלית אשר נוצרת ומחוללת את כלל מרכיביה. מוטיב הדדיות זו יחזור כחוט השני לאורך העבודה.

על מנת לעמוד על ההבדל, נקודות ממשק והדמיון בין הון חברתי, הון כלכלי והון תרבותי, עלינו תחילה להגדיר ולעמוד על טיבו של כל הון בנפרד. תחילה נעמוד על ההון החברתי. אחת ההגדרות המתייחסות להון חברתי כפי שמובא במאמרו של PORTES ומתייחסת ל BOURDIEU, הנה צבר המשאבים הקיימים או הפוטנציאליים המתבססים על רשת יציבה של מערכות יחסים ממוסדות של היוודעות הדדית והכרה. הגדרות נוספות שהתפתחו במהלך השנים ע"י חוקרים נוספים הגדירו את ההון החברתי כמשאב אשר שחקנים שואבים ממבנה חברתי ספציפי על מנת לממש את האינטרס שלהם. הגדרה נוספת מתייחסת למערך הגורמים של המבנה החברתי של אדם, אשר משפיע על מערכות היחסים בין אנשים. מבין כלל ההגדרות, למרות ההבדלים ביניהן, ניתן לאתר מכנה משותף שהוא היכולת של שחקנים להבטיח לעצמם את רווחים באמצעות היתרונות של חברות ברשת חברתית או במבנה חברתי.

להון החברתי מספר מקורות מהם הוא נבנה. מקור אחד הנו מקור הסולידריות החברתית וההערכה העצמית. מקור שני הנו היכולת ליצור הדדיות ולאכוף אמון. שני מקורות אלו יוצרים את היכולת להבטיח רווחים כפי שהיא מובאת מעלה. מקורות אלו יוצרים בתורם גם את ההשלכות. השלכות המקור הראשון יוצרות רווחים באמצעות אותם קשרים חברתיים, תמיכה חברתית ומשפחתית. השלכות המקור השני יוצרות הגבלה על גישה להזדמנויות, הגבלה על חירות הפרט וכן, דרישות וציפיות של החברה מן הפרט מתוקף היותו חבר בחברה זו.

ניתן ללמוד מהשלכות אלו, כי הון חברתי מאפשר לאדם להגשים מאווים ומטרות אישיות-מטרות אשר לא היו מושגות ללא אותה סולידריות ומבנה חברתי מחד. מאידך, אותה הדדיות תובעת מאותו הפרט להיות כפוף לנורמות החברתיות, ומכאן- קיים צמצום של חירותו המוחלטת לעשות ככל העולה על רוחו.

דוגמאות להון חברתי בהקשר הקהילתי ניתן לראות בתרומה אשר מרימים פרטים אמידים בקהילה מסויימת לבתי חולים או לבתי ספר- כדוגמת קהילות כנסייתיות שעושות זאת. הנהנים מאותה התרומה אינם בהכרח מכריהם או קרובים של אותם תורמים, אולם עצם ההשתייכות לקבוצה –מאפשרת לאותם תורמים את ההון החברתי. הממשק בין הון חברתי להון כלכלי- בהקשר של התרומות יוסבר בהרחבה בהמשך- זאת לאור המורכבות ההדדית בין המושגים. דוגמא נוספת הנה הנכונות של בני קבוצה אחת המשתייכים לקבוצה לאומית, להצטרף לארגון הלוחם של אותה הקבוצה בהנחה והם חושבים ומניחים כי קיים איום על עצם קיום הקבוצה. הצטרפותם לארגון הלוחם בוודאי מסכנת את חייהם- ומכאן ניתן להסיק פעמים רבות על ההון החברתי הנוצר בתוך קבוצה מסויימת אשר מצדיק ומאפשר העמדה מכוונת בסכנת חיים. משתי דוגמאות אלו ניתן ללמוד כי הגם שיש רווח אישי רב בהון חברתי, קיימות גם השלכות שעלולות להיות פחות חיוביות על הפרטים בחברה.

מהדוגמאות לעיל, ניתן לראות כי הון חברתי משפיע ומושפע מהיחיד בחברה, מהקהילה הקרובה- וכן על הלאום. בהקשר הרחב יותר, של מדינה, עולים מרכיבים נוספים אשר משפיעים ומושפעים מההון החברתי. גורם אחד הנה המשילות המצטרפת לתופעות הוולונטריזם והחברה האזרחית (עמותות, צנועות נוער, אגודות וכו'). מחקרים מראים כי תופעות של משילות חזקה וחיובית לצד ביטוי לערך ההתנדבות וחברה אזרחית חזקה- מצביעות על חברה בעלת הון חברתי רב. תופעות אלו נוצרות בתורן, מהון חברתי אשר מעודד את צמיחתן. מכאן, ניתן ללמוד כי הון החברתי הוא גם מחולל וגם תוצאה. (Portes, 2000).

לצד ההון החברתי עומד ההון התרבותי כמרכיב נוסף במשוואה המשולשת שהוצגה בתחילת העבודה. ההון התרבותי אשר לעיתים הנו מאפיין מהותי בקרב המעמד הבורגני, בא לידי ביטוי במספר אופנים. המצב הגולמי בו הגוף והנפש של אדם ממוזגים לאורך זמן הוא האופן הראשון בו ניתן לזהות הון תרבותי. גילום זה בא לידי ביטוי בלימוד, השכלה ופיתוח האינטלקטואל של האדם. ההון התרבותי הנו הונו של האינדיבידואל וכזוה, יכול להירכש ע"י האדם היחיד בלבד ואינו ניתן למסירה לאדם אחר. הניסיון והתחלת של אדם הרוצה "לרכוש" הון תרבותי מחייב השקעה מצידו במשאבים.

אופן שני בו ההון התרבותי בא לידי ביטוי הוא באובייקטים אותם אדם מחזיק. אובייקטים כדוגמת ציורים, כתבים או חפצי אמנות הנם דוגמא להון תרבותי. הגם שאובייקטים אלו יכולים להימכר וכך הבעלות עליהם מועברת לאדם אחר- אין בכך להפחית מהסימבוליות של ההון התרבותי אשר אדם צובר.